

Мурашко Валерія Олегівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мурашко Валерія Олеговна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Murashko Valeriya

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ ТА МІСЦЯ СЕРЕД ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

ТОРГОВЛЯ ЛЮДЬМИ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОБЪЕКТА И МЕСТА СРЕДИ ДРУГИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

TRAFFICKING OF HUMANS: DETERMINATION OF OBJECT AND PLACE AMONG OTHER CRIMES

Анотація. У дослідженні здійснено аналіз наукових позицій, законодавства та судової практики щодо визначення об'єкту такого злочину, як торгівля людьми (ст. 149 КК України). Визначено та аргументовано, що безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, що забезпечують свободу, особисту недоторканість людини та її честь.

Ключові слова: торгівля людьми, об'єкт, свобода, особиста недоторканість, воля, честь, гідність.

Аннотация. В исследовании проведен анализ научных позиций, законодательства и судебной практики по определению объекта такого преступления, как торговля людьми (ст. 149 УК Украины). Определено и аргументировано, что непосредственным объектом торговли людьми являются общественные отношения, обеспечивающие свободу, личную неприкосновенность человека и его честь.

Ключевые слова: торговля людьми, объект, свобода, личная неприкосновенность, свобода, честь, достоинство.

Summary. In the article the author analyzes scientific positions, legislation and jurisprudence on the definition of the object of such an offense as human trafficking (Article 149 of the Criminal Code of Ukraine). It has been determined and argued that the direct object of human trafficking is a social relationship that ensures the freedom, personal integrity of a person and his honor.

Key words: human trafficking, object, freedom, personal integrity, will, honor, dignity.

Постановка проблеми. Серед широкого спектру злочинів, що посягають на соціальні цінності, особливе місце посідає торгівля людьми, або так зване сучасне рабство, що набуває великих масштабів у сучасному світі. Актуальність зазначеної проблеми зумовила широке коло наукових досліджень у цій сфері. Зокрема, дискусійними виявляються питання щодо об'єкту цього злочину та його місця в системі об'єктів кримінально-правової охорони, адже це питання має важливе теоретичне та практичне значення. Воно сприяє з'ясуванню соціальної суті даного злочину, характеру і ступеня його суспільної небезпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо визначення безпосереднього об'єкта даного злочину

у науковців немає однастайності. Так, Ю. С. Нагачевська основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми визначає свободу людини [7, с. 244], Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та деякі інші вчені виділяють саме фізичну свободу у якості об'єкта [1, с. 278], М. І. Мельник та М. І. Хавронюк — свободу, честь і гідність, а також волю (за винятком «випадків, коли угода, об'єктом якої є людина, укладається за згодою цієї ж людини») [6, с. 353], Я. Г. Лизогуб — зазначає свободу та особисту недоторканість [11]. Виділяються із цього кола тільки В. В. Лизогуб з А. М. Орлеаном, говорячи про громадську моральність як об'єкт даного злочину [5, с. 103].

Метою даної роботи є комплексний аналіз науково обґрунтованих положень, законодавства та

судової практики щодо визначення об'єкту такого злочину як торгівля людьми, викладення власної позиції та наведення аргументації на її підтримку.

Виклад основного матеріалу. Торгівля людьми у ККУ законодавчо віднесена до злочинів проти волі, честі і гідності особи. Виходячи з цього, робимо висновок, що родовим об'єктом цього складу злочину є відносини, які забезпечують існування людини в суспільстві, тобто відносини, пов'язані з її життям, здоров'ям, волею, гідністю та іншими цінностями і суспільними властивостями.

Аналіз питання, який же об'єкт поставлений під охорону кримінально-правовою нормою щодо торгівлі людьми, потребує уточнення змісту деяких понять, що є предметом спорів.

Оскільки більшість дослідників погоджується, що свобода людини є безпосереднім об'єктом торгівлі людьми, доцільним уявляється розкриття саме цього поняття. Ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право кожного на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом. Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) у рішенні у справі Бозано проти Франції зазначив, що під правом на свободу в контексті ст. 5 Європейської конвенції слід розуміти фізичну свободу особи, при цьому право на свободу і особисту недоторканність розглядається як єдине сполучення слів і має на увазі захист «від будь-якого свавільного процесуального чи матеріального зазіхання на особисту свободу» з боку державних органів [12]. Що ж до поняття «особиста недоторканність», то під ним розуміється «гарантія від арешту і попереднього ув'язнення» [13].

Як бачимо, у ст. 5 Європейської конвенції розглядається питання про захист саме фізичної свободи, а також про захист від незаконного арешту або затримання. Фізична свобода походить від поняття «локомоція» (у перекладі з латинської *locus* — місце та *motio* — рух), яким охоплюється сукупність узгодження рухів, за допомогою яких людина та тварина активно пересуваються у просторі [10, с.111]. Відштовхуючись від вищесказаного, приходимо до висновку, що свобода як об'єкт торгівлі людьми повинна розумітися саме як фізична свобода, більше того, вона повинна розглядатися поряд із особистою недоторканністю, щоб більш повно охопити захист людини від будь-якого свавільного матеріального зазіхання на її особисту свободу.

Важливим є те, що особа не може відмовитися від зазначених прав. Так, наприклад, якщо особа сама здається владі і висловлює згоду на подальше ув'язнення, таке ув'язнення може бути незаконним та порушувати ст. 5 Конвенції. Суд довів це у справі «Де Вільде, Оомс та Версіп проти Бельгії», зазначивши, що право на свободу в «демократичному суспільстві» за змістом Конвенції є настільки важливим, що особа не може бути позбавлена захисту

з боку Конвенції на тій підставі, що вона добровільно зголосилася на позбавлення волі.

Незважаючи на тезу А. М. Орлеана про те, що свобода та особиста недоторканність не завжди є предметом посягання при торгівлі людьми (мовляв, з проаналізованих ним справ, у багатьох випадках потерпілі від злочину знали, що їх чекає за кордоном, знали, що їх свобода там буде обмежена, але свідомо йшли на це, бо не мали ніякої можливості або бажання заробляти гроші в Україні [10, с. 111]), наполягаємо, що право на свободу та особисту недоторканність буде порушене у будь-якому випадку, навіть при добровільній згоді людини, щодо якої вчиняється даний злочин.

Думка А. М. Орлеана видається недостатньо аргументованою, адже він ототожнює поняття волі людини з поняттям «свободи» (при чому саме з фізичною свободою [10, с. 111]), що є не зовсім вірним. Свобода волі — добре відоме всім словосполучення, в якому обидва слова виступають у своїх основних — різних — значеннях, характерних для сучасної української мови і взаємно незамінних. Але в деяких контекстах вони досить легко, без будь-яких обмежень можуть заступати одне одного, а саме тоді, коли йдеться про суспільну або особисту свободу [8]. У такому розрізі за словом «свобода» закріплюється таке значення, як відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті.

У словосполученні «свобода волі» слово «свобода» виступає вже як філософський термін на означення можливості вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства. Як філософський термін вживається воно і в словосполученні «свобода і необхідність». Отже, у філософському розумінні слово «свобода» не є синонімом слова «воля». Словосполучення «свобода волі» підкреслює незамінність одного слова іншим.

За словом «воля» усталене основне значення є таким: «Одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки» [8].

Отже, не можна ототожнювати такі поняття, як «воля» та «свобода», тому вони повинні розглядатися як самостійні об'єкти. На основі вищевикладеного, у випадку добровільності згоди особи щодо торгівлі нею варто говорити саме про категорію «волі»: особа самостійно робить свій вибір. Тобто свобода людини завжди стоїть під загрозою, коли мова йде про торгівлю людьми, а воля людини — лише в тих випадках, коли не можна говорити про добровільну згоду людини на вчинення щодо неї цього протиправного діяння.

Потребує спростування, на наш погляд, також і теза, що «у випадках, коли особа сама просить себе продати, можна говорити вже про відсутність як честі, так і гідності» [4, с. 26]. Розглянемо детальніше право на гідність.

Чинне законодавство не містить визначення понять гідності та честі, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. Зокрема, під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, а з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло.

На основі різних точок зору щодо поняття гідності людини, вдалий висновок дає Ю. Г. Падафет, зазначаючи, що феномен гідності людини пов'язується в основному з цінністю людини та оцінкою її значення і місця в суспільстві та державі. Сприйняття себе та оточуючих на основі певного еталону чи правового характеру, що створює підстави для зворотного позитивного або негативного впливу на поведінку людини. Ці вимоги стають нормами поведінки лише у випадку, коли вони ґрунтуються на внутрішньому переконанні людини у їхній корисності не тільки для неї, але й, передусім, для інших людей [11, с. 34].

Прояснивши суть поняття гідності, варто з'ясувати, що визнається «таким, що принижує гідність» поведінням. Вперше поняття «поводження, що принижує гідність» було визначено Судом у рішенні по справі «Ірландія проти Великої Британії». Суд дійшов висновку, що п'ять методів допиту, на які посилаються заявники, «... були такими, що принижують гідність, оскільки вони викликали у їхніх жертв почуття страху та неповноцінності, а також страждання, здатні принизити та образити їхню гідність, і, ймовірно, зруйнувати їхню психіку та моральну стійкість» [2]. Однак відсутність будь-якої з цих специфічних цілей не виключає можливості класифікувати поведіння як таке, порушує статтю 3 Конвенції.

Визначаючи поведіння принижуючим гідність, Суд у справі «Тайрер проти Великої Британії» виходив із того, що може бути відсутня ознака публічності. Інакше кажучи, поведіння/покарання є такими, що принижує, навіть якщо жертву було принижено в її власних очах [3].

У цілому, узагальнюючи судову практику, можна зазначити, що Суд кваліфікує поведіння/покарання, як таке, що принижує гідність, якщо воно спонукає потерпілого діяти проти своєї волі і совісті,

викликає в нього почуття страху, пригніченості, неповноцінності, здатне зламати його фізичний та моральний опір, принижує чи ображає його гідність. При цьому рівень страждань є дещо нижчим за той, що спричиняється нелюдським поведінням, але достатнім для того, щоб констатувати наявність порушення статті 3 Конвенції.

Виходячи з вищенаведеного, робимо такий умовивід: якщо відсутня воля особи, то здійснюється посягання на гідність особи, якщо ж людина добровільно погоджується на вчинення щодо неї цього злочину, то, відповідно, не можна говорити про посягання на її гідність.

Щодо походження поняття честі серед вчених також бракує єдності поглядів. Це дає підстави для констатації утруднень при розробці дефініції «честі», її тлумаченні, впливає на правильність застосування норм щодо захисту честі. Разом з тим, базовим виглядає висновок, що честь пов'язана з мораллю. Оскільки торгівля людьми визнається аморальним вчинком (навіть якщо це добровільний акт поведінки з боку потерпілого), то можемо говорити, що честь людини потерпає від вчинення цього злочину. Разом з тим, базовим виглядає висновок, що честь пов'язана з мораллю. Оскільки торгівля людьми визнається аморальним вчинком (навіть якщо це добровільний акт поведінки з боку потерпілого), то можемо говорити, що честь людини потерпає від вчинення цього злочину.

Висновки з даного дослідження. Виходячи з розуміння об'єкта злочину через категорію суспільних відносин, встановлено, що безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, що забезпечують свободу та особисту недоторканість людини та честь. Додатковим факультативним об'єктом виступають воля та гідність, причому вони є взаємовиключними поняттями: якщо відсутня воля особи, то здійснюється посягання на гідність особи, якщо ж людина добровільно погоджується на вчинення щодо неї цього злочину, то, відповідно, не можна говорити про посягання на її гідність. Також додатковими об'єктами можуть виступати життя, здоров'я, статеві свободи, трудові права, нормальна діяльність державного апарату тощо.

Загалом же це питання ще потребує досліджень, адже, не зважаючи на те, що вчені висловлюють свої погляди щодо того, що ж є об'єктом торгівлі людьми, мало хто з них наводить аргументи на підтримку своєї позиції, а деякі із зазначених аргументів у ході цієї роботи все ж таки вдалося спростувати.

Література

1. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я. та ін.. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — С. 896.
2. Дело «Ирландия против Великобритании». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rrpoi.narod.ru/echr/translation/translation/ireland.htm>
3. Дело «Тайрер против Соединенного Королевства». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://european-court.eu/uploads/ECHR_Tyrer_v_the_United_Kingdom_25_04_1978.pdf

4. Куц В. М., Орлеан А. М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми: Науково-практичний посібник / За редакцією Г. П. Середи. — К.: Варта, 2007. — С. 168.
5. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 — Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Я. Г. Лизогуб; кер. роботи С. С. Яценко; офіц. опон.: І. К. Туркевич, М. І. Хавронюк; Луган. акад. внутр. справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. — Київ: [б. в.], 2003. — С. 24.
6. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] / А. М. Бойко [та ін.]; ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. — К.: Юридична думка, 2009. — С. 1236.
7. Нагачевська Ю. С. Кримінально-правова характеристика торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації / Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. — 2014. — Вип. 4. — С. 241–253.
8. Назарова І. С. Свобода-воля. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine8-20.pdf>
9. Орлеан А. М., Лизогуб В. В. Вдосконалення кримінального законодавства у напрямку протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею явищам / Право і Безпека. — 2005. — Т. 4, № 4. — С. 101–104.
10. Орлеан А. М. Об'єкт незаконної торгівлі людьми та місце цього злочину в структурі Особливої частини Кримінального кодексу України / Вісник Університету внутрішніх справ. — 2001. — Спецвипуск. — С. 110–114.
11. Падафет Ю. Г. Гідність людини як ключова державноуправлінська цінність / Теорія та практика державного управління. — 2014. — Вип. 2. — С. 29–35.
12. Справа «Бозано проти Франції». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hrlib.kz/?document=1986-%D0%B1%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B8>
13. Справа «Х проти Сполученого Королівства». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yur-info.org.ua/doc/1882133/Sprava-X-proti-Spoluchenogo-Korolivstva>

References

1. Andrusiv H. V., Andrushko P. P., Lykhova S. Ya. ta in..Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: pidruchnyk. — К.: Yurinkom Inter, 1999. — S.896.
2. Delo «Irlandiya protiv Velikobritanii». [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://www.rpoid.narod.ru/echr/translation/translation/ireland.htm>
3. Delo «Tayrer protiv Soedinennogo Korolevstva». [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Tyrer_v_the_United_Kingdom_25_04_1978.pdf
4. Kuts V. M., Orlean A. M. Prokurorski zasoby protyidii torhivli liudmy: Naukovo-praktychnyi posibnyk/Za redakt-siieiu H. P. Seredy. — К.: Varta, 2007. — S. 168.
5. Lyzohub Ya. H. Kryminalna vidpovidalnist za torhivliu liudmy abo inshu nezakonnu uhodu shchodo peredachi liudyny: porivnialno-pravove doslidzhennia [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 — Kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Ya. H. Lyzohub; ker. roboty S. S. Yatsenko; ofits. opon.: I. K. Turkevych, M. I. Khavroniuk; Luhan. akad. vnutr. sprav MVS im. 10-richchia nezalezhnosti Ukrainy. — Kyiv: [b. v.], 2003. — S. 24.
6. Melnyk M. I., Khavroniuk M. I. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Tekst] / A. M. Boiko [ta in.]; red. M. I. Melnyk, M. I. Khavroniuk. — К.: Yurydychna dumka, 2009. — S.1236.
7. Nahachevska Yu. S. Kryminalno-pravova kharakterystyka torhivli zhinkamy z metoiu seksualnoi ekspluatatsii // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. seriia yurydychna. — 2014. — Vyp. 4. — S. 241–253.
8. Nazarova I. S. Svoboda-volia. [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine8-20.pdf>
9. Orlean A. M., Lyzohub V. V. Vdoskonalennia kryminalnoho zakonodavstva u napriamku protyidii torhivli liudmy ta poviazanyim z neiu yavyscham // Pravo i Bezpeka. — 2005. — Т. 4, # 4. — S. 101–104.
10. Orlean A. M. Obiekt nezakonnoi torhivli liudmy ta mistse tsoho zlochyynu v strukturі Osoblyvoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy // Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav. — 2001. — Spetsvypusk. — S. 110–114.
11. Padafet Yu. H. Hidnist liudyny yak kliuchova derzhavnoupravlinska tsinnist // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. — 2014. — Vyp. 2. — S. 29–35.
12. Sправа «Bozano proty Frantsii». [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://hrlib.kz/?document=1986-%D0%B1%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B8>
13. Sправа «X proty Spoluchenoho Korolivstva». [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://www.yur-info.org.ua/doc/1882133/Sprava-X-proti-Spoluchenogo-Korolivstva>